

000000 000000

აუსაზეთის ენგურ-ბუჰისთვის გონის ტოპონიმები შუა საუკუნეთა ევროპულ პორტოლანებზე

წინამდებარე ნაშრომში ვაანალიზებთ XIV-XVII საუკუნეების პორტოლანების ტიპის ევროპულ რუკებზე დადასტურებულ იმ ტოპონიმებს, რომლებიც გამოსახულია ამჟამინდელი აფხაზეთის ა.რ. ფარგლებში, მდინარეებს ენგურსა და გუმისტას შორის.

ვიდრე კონკრეტული ენობრივი მასალის განხილვას შევუდგებოდეთ, მოკლედ განვმარტავთ პორტოლანის ტიპის რუკების არსს:

ტერმინი **პორტოლანი** // **პორტულანი** მომდინარეობს იტალიური ზედსართავი სახელისაგან *portolano* “სანავსადგურო, საპორტო“. რუკების ეს ტიპი შეიქმნა XIII საუკუნის იტალიაში, შემდგომ კი გავრცელდა ევროპის სხვა საზღვაო ქვეყნებშიც (ამ ტიპის რუკებს სხვაგვარად **საზღვაო რუკებსაც** უწოდებენ). **პორტოლანი** // **პორტულანი** არის, ძირითადად, XIII-XV საუკუნეების ევროპაში გავრცელებული რუკები, რომლებიც განკუთვნილი იყო ზღვაოსნებისათვის. თავდაპირველად მათზე გამოსახული იყო ხმელთაშუა, შავი და აზოვის ზღვებისა და ატლანტის ოკეანის სანაპიროები მაროკოდან ირლანდია-ინგლისის ჩათვლით. XVI საუკუნიდან კი პორტოლანებზე გამოისახებოდა მსოფლიოს სხვა ზღვებისა და ოკეანეების სანაპიროებიც (https://en.wikipedia.org/wiki/Portolan_chart). უძველესი **პორტოლანია** გენუელი კარტოგრაფის **პიეტრო (პეტრუს) ვესკონტეს** (მოღვაწეობდა 1310-1330 წწ.) მიერ 1311 წელს შედგენილი რუკა, რომელზეც შავი ზღვის ქართული სანაპიროცაა გამოსახული. პორტოლანები დიდი სიზუსტით გამოირჩევიან, თუმცა მათზე სანაპიროს ზოგი დეტალი სქემატურადაა აღნუსხული, ზოგი კი — საკმაოდ დეტალურად. პორტოლანებზე უამრავი წარწერაა, რომლებიც აღნიშნავს ზღვისპირა სახელმწიფოებს, მხარეებს, ნავსადგურებს, ქალაქებს, ყურეებს, კონცხებს, მდინარეებს, მთებსა და ქედებს (https://en.wikipedia.org/wiki/Portolan_chart).

პორტოლანები ინახება უცხოეთში, ამიტომ მათი უშუალოდ ნახვის შესაძლებლობას მოკლებული ვიყავით და წყაროდ გამოვიყენეთ უკრაინელი გეოგრაფის, **ანტონ გორდევის** მიერ 2014 წელს კიევში გამოცემული მონოგრაფია “Топонимия побережья Чёрного и Азовского морей на картах-портоланах XIV-XVII веков” (ა. გორდევი, 2014), რომელშიც 299 პორტოლანის კვლევის შედეგებია წარმოდგენილი. ამ ნაშრომის ღირსება ისაა, რომ, ჭერ ერთი, პორტოლანები შედარებულია თანამედროვე კოსმოსური და აეროფოგადღებების საფუძველზე შედგენილ უზუსტეს გეოგრაფიულ რუკებთან და, მეორე მხრივ, მოცემულია შავი და აზოვის ზღვების ნაპირებზე აღნუსხული მდინარეების, სოფლების, ქალაქებისა და ნავსადგურების სახელწოდებათა ფონეტიკური თუ ლექსიკური ვარიანტები, რაც ძალზე საყურადღებოა

ლინგვისტური კვლევის თვალსაზრისით. ამ სავალდებულო შესავლის შემდგომ ქვემოთ წარმოვადგენთ ჩვენი კვლევის შედეგებს:

ირაკვევა, რომ ენგურ-გუმისთის ზონაში XIV-XVII საუკუნეთა პორტოლანებზე დასტურდება 9 გეოგრაფიული ობიექტი და მათი სახელწოდებანი. ეს გეოგრაფიული ობიექტებია: მდინარეები **ენგური, გუდავა, ღალიძკა, კოდორი**; დასახლებული პუნქტები, ან ნავსადგურები **ტამიში, დრანდა (თხუბუნი), სოხუმი, მეგრული პორტი, მალფიტანის პორტი (მდ. კელასურის შესართავი)**. მათგან **გუდავა, ღალიძკა, კოდორი, სოხუმი** დასტურდება პიეტრო ვესკონტეს 1311 წლის პორტოლანზე (ა. გორდევი, 2014, გვ. 141), **ენგური, დრანდა (თხუბუნი) და მალფიტანის პორტი** კი გამოსახულია არანაკლები სიძველის, ანგელინო დელსერტის 1325-1330 წლის რუკაზე.

მდინარე ენგური. ეს მდინარე აღნიშნულია ბერძნულიდან მომდინარე **Megapotamo** “დიდი მდინარე” სახელითა და მისი 29 ფონეტიკური ვარიანტით, აგრეთვე, ამ მდინარეზე შეცდომით მიწერილი მდინარე კოდორის იტალიზებული სახელის 2 (**Gata, Goro**) ვარიანტით (ა. გორდევი, 2014, გვ. 122). ამ მდინარეს ქართულ სამწიგნობრო ენაზე **ენგურ-ი**, მეგრულ დიალექტზე — **ინგირ-ი / ინგერ-ი**, ხოლო აფხაზურ ენაზე **ეგრი (ეგრგ)** ეწოდება. სამწიგნობრო ქართულისა და მეგრული ვარიანტების ამოსავალია ლეონტი მროველის მათიანეში დადასტურებული **ეგურ-ი > ეგრი-ი** ფორმები. **ეგრი** ფორმისგან მოგვიანებით ჩამოყალიბდა **ეგრ-ის-ი** ვარიანტი (ლეონტი მროველი, 1942, გვ. 5; გვ. 17). სახელები **ეგური, ეგრი** და **ეგრისი** აღნიშნავდა ხან დასავლეთ საქართველოს სხვადასხვა მოცულობის ტერიტორიას, ხან კი ხსენებულ დიდ მდინარეს. რაც შეეხება აფხაზურ **ეგრგ** ვარიანტს, მისი წყარო უდავოდ ქართული **ეგრი** უნდა იყოს: **ი** ხმოვნის **გ** ხმოვანად გარდაქმნა აფხაზურში იოლად მოხდებოდა — სახელში ჯერ მახვილმა გადაინაცვლა ბოლოში, ხოლო შემდგომ ხმოვანი დავიწროვდა და წარმოიქმნა **გ**. ამას ხელს ის შეუწყობდა, რომ აფხაზური ვერ ჰგუობს სიტყვის ბოლოში **ი** ხმოვანს (ქ. ლომთათიძე, 1976, გვ. 54-60).

გუდავა. მდინარე გუდავას დასახელებათაგან წარმოდგენილია **Corebendia** (52 რუკაზე) და **Corobendi** (34 რუკაზე) მთავარი ვარიანტები. გვხვდება, აგრეთვე, 50 სხვა ფონეტიკური ვარიანტი და 2 გაურკვეველი წარმომავლობის **Lopay** და **Triaso** სახელები (ა. გორდევი, 2014, გვ. 122-123). მართებული ჩანს წმ. ამბროსის (ხელაიას), ჯ. გამახარაის, თ. ბერაძის, კ. თოფურიათ, მ. სანაძისა და ბ. ხორავას მოსაზრება, რომ **Corebendia** და მისი ფონეტიკური ვარიანტები არის მეგრული **გურბედია** “შუა, ცენტრალური ბედია”. ეს სახელი ზოგ რუკაზე მდინარე გუდავას მიემართება, ზოგზე — სოფელ ილორსა და ზოგზე კი — საკუთრივ სოფელ ბედიას (ჯ. გამახარია, ბ. გოგია, 1997, გვ. 400-401, 821-824, 827, 830, 832; თ. ბერაძე..., 2013, გვ. 95-96). სამურზაყანოს მოსახლეობა ბედიის ცენტრს დღესაც **გურბედია**-ს უწოდებს, ხოლო 1925 წლამდე აფხაზები სოფლის იმავე ნაწილს **ბედია-აგუ (ბედია-აგუ)** “ბედიის გული, შუა ბედია” სახელით მოიხსენიებდნენ, ხოლო 1925 წლიდან ოფიციალურ აფხაზურ, ქართულ და რუსულ ფორმად დამკვიდრდა ხელოვნური **აგუბედია** “გულის ბედია” ვარიანტი (ვ. კვარჭია, 1985, გვ. 51-52), რაც არ ჯდება აფხაზურ კომპოზიტურ სახელთა სტრუქტურულ მოდელში. რაც მთავარია, ძველ პორტოლანებზე სრულებით არ დასტურდება მეგრულისაგან კალკირებული აფხაზური ფორმები.

მერკულა და ტამიში. ანტონ გორდევევი მდინარე ღალიძგის სახელწოდებებზე მიიჩნევს **Tamasa** ფორმასა და მის 39 ფონეტიკურ ვარიანტს. იმავე ღალიძგის აღმნიშვნელი ჰგონია მას ვარიანტები: **Micula, Miculla, Murculla, Murcula** (ა. გორდევევი, 2014, გვ. 123). რეალურად აქ ორი განსხვავებული გეოგრაფიული ობიექტია: ერთია ოჩამჩირის მუნიციპალიტეტის თემი **ტამიში** და, შესაძლოა, მდინარე **თოუმიში**-იც, ხოლო მეორეა იმავე მუნიციპალიტეტის თემი **მერკულა**. ამ სახელთა აფხაზური ვარიანტებია: **ტამშ, თუმიშ (თუმეშ), მირკულა (მერკულა)**, რომელთაგან პირველი ორის ეტიმოლოგია გაუტკვეველია, ხოლო მესამე წარმოდგენს შავქლიავის მეგრული **მარგულა** სახელისაგან მომდინარე ტოპონიმს: **მარგვეთი** (ისტ. პროვინცია) > სამწიგნ. ქართ. **მარგვე-ულ-ი** “მარგვეთული“ > სამწიგნ. ქართ. **მარგვე-ულ-ა** > მეგრ. **მარგულა** > მეგრ. **მარკულა** > მეგრ. **მერკულა** > აფხაზ. **მერკულა** (თ. გვანცელაძე, 2011, გვ. 247-248). ქართულ ვარიანტებთან ახლომდგომი ფორმები **Меркула** (სოფელი) და **Моргула** (მდინარე მოქვი) დასტურდება ფ. ელჩინისა და ბ. ზახარაივის ელჩობის ამსახველ 1636-1640 წლების მასალებშიც (გ. გეგენავა, ფ. ელჩინი..., 2014, გვ. 416, 442). ასევე, ქართულთან ახლოს დგას ა. ლამბერტის 1654 წლის რუკაზე აღნიშნული **Mergullas** ფორმა (თ. ბერაძე..., 2013, გვ. 98; თ. გვანცელაძე, 2011, გვ. 247-248).

კოდორი. ა. გორდევევის აზრით, მდინარე კოდორს აღნიშნავს დაწერილობათა 3 ჯგუფი: **Goto 17** ფონეტიკური ვარიანტიურთ (დასტურდება 195 პორტოლანზე), **Catancha // Catanca** და **Golfo** (იტალ. “ყურე“). სინამდვილეში აქ 4 გეოგრაფიული ობიექტია: **მდინარე კოდორი, კოდორის ყურე, კოდორის კონცხი** და მდინარის მარჯვენა ნაპირზე, შესართავთან ახლოს მდებარე ისტორიული **სოფელი კოდორი**. გამოთქმულია თვალსაზრისი, რომ მდინარე კოდორს შუასაუკუნოვან ევროპულ რუკებზე აღნიშნავდა სახელი **Goro**, ხოლო კოდორის კონცხს — **Gotto // Goto** ვარიანტები (თ. ბერაძე..., 2013, გვ. 94), რომლებიც ერთი სახელის ფონეტიკური ვარიანტებია, მაგრამ რეალურად ევროპელები ოთხივე ობიექტის აღმნიშვნელად იყენებდნენ კოდორის სახელის ვარიანტებს: **Goto** (დასტურდება 120 რუკაზე), **Gotto** (38 რუკაზე), **Goro** (16 რუკაზე), **Gote** (5 რუკაზე), **Gotom** (2 რუკაზე), **Guato** (2 რუკაზე), თითო რუკაზე წარმოდგენილ ფორმებს: [...]**to, Acabogato, Bote, c. Gotto, Caio, Coto, Gato, Gro, Grote, Guoto, Toto, Totto** (ა. გორდევევი, 2014, გვ. 124). ჯ. გამახარისა და ბ. გოგის ვარაუდით, ერთ-ერთი ვარიანტი **Goto** შესაძლოა მომდინარეობდეს პორტუგალიური **Goto** “ყელი; ხეობა“ სიტყვისაგან (ჯ. გამახარია, ბ. გოგია, 1997, გვ. 821), მაგრამ აქ ის დაბრკოლება წარმოიქმნება, რომ განსხვავებით იტალიელებისაგან, რომლებსაც სავაჭრო ფაქტორიები ჰქონდათ შავი ზღვის სანაპიროზე (კერძოდ, ახლანდელი აფხაზეთის ტერიტორიაზე), პორტუგალიელებს მასობრივად არასოდეს უცხოვრიათ საქართველოში და ამდენად გამოსარიცხია მათ ენაზე აქ ტოპონიმების შექმნა. **Goto** და მისი 17 ვარიანტისაგან ფონეტიკურად ძალზე შორს დგას ამ მდინარის აფხაზური □□დრ□ სახელი, თუმცა აფხაზ მეცნიერს ვ. კვარკიას მიაჩნია, რომ ევროპულ რუკებზე დადასტურებული **Goto** აფხაზური სიტყვაა. იგი ემყარება იმას, რომ მდინარის მარჯვენა ნაპირზე არსებობდა სოფელი კოდორი, რომელსაც ასახელებენ

ევროპელი და ქართველი ავტორები (ა. ლამბერტი, ვახუშტი ბატონიშვილი...), რომელსაც ამჟამად **ვლადიმიროვკა** ეწოდება (გულრიფშის მუნიციპ.). მისი აზრით, სოფელი თავიდან კოდორის დელტაში მდებარეობდა და მდინარის მიერ კალაპოტის ცვლის შედეგად აღმოჩნდა მის მარჯვენა ნაპირზე. ამ სოფლის სახელი თურმე მომდინარეობს აფხაზური **ა-გთა** “შუაგული, ცენტრი” სიტყვისაგან, რომელიც თავიდან ჟღერდა როგორც ***გთა აქთა** “შუის, ცენტრის სოფელი”, ***გთ აძიას** “გუთას მდინარე”, ან “შუაგულის მდინარე”. შემდგომი ფონეტიკური ცვლილებანი ვ. კვარჭიას ასე აქვს წარმოდგენილი: **გთა** ფუძისაგან წარმოქმნილა ***გუთ-რგ > კგდ-რგ** “შუაგულისა, ცენტრისა/, რომელშიც **-რგ** აბსტრაქტულობის **-რა** სუფიქსის ვარიანტი ყოფილა, რაც არ შეესაბამება სინამდვილეს; თავის მხრივ, ***გუთარგ აძგ** “შუაგულის წყალი” შესიტყვებისაგან მიღებულია **კგდ-რგ აძგ** “კოდორის წყალი”. უცხოელთა მიერ აფხაზური **აგთა** აღქმულა როგორც **გოტო**, ხოლო **კგდრგ** ვარიანტი ქართველებს აღუქვამთ, როგორც **კოდორ-ი** (ვ. კვარჭია, 2006). ამ ვარაუდს მრავალი დაბრკოლება აქვს, რომელთაგან აქ მთავარს მივუთითებთ: 1. ამჟამინდელ აფხაზეთში XVI საუკუნემდე არ ჩანს აფხაზეთა ცხოვრების არავითარი კვალი არც ერთ წყაროში; 2. წყაროებში არ დასტურდება არც აფხაზური ფორმები: ***გუთ-რგ, *გუთრგ აძგ**, ან მათი სხვა ენებზე ფონეტიკურად ადაპტირებული ვარიანტები; 3. იტალიურ, ესპანურ და პორტუგალიურ რუკებზე **ა** ხმოვანზე დაბოლოებული **გთა** ფორმა შექველად შეინარჩუნებდა ამ ბოლო ბგერას, ვინაიდან სამივე ამ ენაში **ა**- ხმოვანი უდავოდ გაიგივდებოდა არსებით სახელთა მდებარეობითი სქესის დაბოლოებასთან და მისი ჩანაცვლება **ო** ხმოვანით სერიოზულ მიზეზს მოითხოვდა, რადგან **ო**- დაბოლოება მამრობითი სქესის ნიშანია და ამ ენებში სქესის ცვლა ასე მარტივად არ ხდება; 4. პირველად 1311 წელს დადასტურებული ამ გეოგრაფიული სახელის 18 ვარიანტიდან არც ერთი არ ბოლოვდება **ა** ხმოვანზე...

ამიტომ უფრო რეალურია სახელის ქართველურობა: იგი უნდა წარმოადგენდეს წყლის დინების აღმნიშვნელ ქართული **-კად-** ძირის მეგრულ **ო** ხმოვნიან ვარიანტს, შდრ.: **ნა-კად-ი, ნა-კად-ულ-ი, მ-კად-ე** “მდინარი”, ასევე **ა** და **ო** ხმოვნიანი ტოპონიმები სამეგრელო-სვანეთში: **ლა-კად-ა, კად-არ-ი, კად-არ-ა, კად-არ-ე, ლა-კად-ურ-ი // ლა-კად-ულ-ი...** (ი. ჩანტლაძე, 2012, გვ. 228-229). საყურადღებოა, რომ იგივე **კოდორ-ი** სახელი დღემდე ეწოდება აფხაზეთიდან ძალზე დაშორებულ სოფლებს სამეგრელო-იმერეთის საზღვართან: **გაღმა კოდორი და გამოღმა კოდორი**, აგრეთვე, მიკროობიექტებს: აბაშის მუნიციპალიტეტის სოფელ ნაესაკაოში **კოდორე** და **კოდორქალაქი** (თ. მიბჩუანი, 1989, გვ. 244-245), ფონი **კოდორფონი** და სახანავი **კოდორქალაქი**-ს სახელწოდებით (ი. კეკელია, დ. ოდიშარია, 2014, გვ. 13).

სიტყვათესხების კანონზომიერებანი გვიჩვენებენ, რომ **კოდორ-ი** ფორმა უდევს საფუძვლად თვით აფხაზურ **კგდრგ** სახელსაც: ქართ. **კოდორ-ი > აფხაზ. *კადარ > აფხაზ. *კადარგ > აფხაზ. კგდრგ**. მახვილის გადანაცვლებას გამოიწვევდა **დ** და **რ** თანხმოვნებს შორის **ა** ხმოვნის კანონზომიერად რედუქცირება. სესხების საპირისპირო მიმართულება გამოირიცხება, ვინაიდან აფხაზური **კგდრგ** მეგრულში შექველად მოგვცემდა ***კუდრი** ფორმას,

რაც არ დასტურდება. მეტიც, აუხსნელი იქნებოდა აფხაზეთიდან შორს იმ ფონეტიკური ვარიანტების არსებობა, რომლებიც არღვევენ აფხაზურიდან მეგრულ დიალექტში სესხების ფონეტიკურ წესებს.

დრანდა (თხუბუნი). ობიექტის სახელწოდება წარმოდგენილია 43 ფონეტიკურ ვარიანტად, რომელთაგანაც ძირითადია **Cicaba** (დასტურდება 45 პორტოლანზე). ესაა ამჟამინდელი სოფელი შაუმიანოვკა (გულრიფშის მუნიციპ., დრანდის თემი), რომელსაც ადრე **წყუბუნი // წყუბენი** ერქვა (თ. ბერაძე, ... 2013, გვ. 94). პ. ინგოროყვას ვარაუდით, სახელწოდება უნდა მოდიოდეს მეგრული ზმნისაგან **რწყაფა** “შერწყმა, შეერთება, შერთვა“, ჯ. გამახარია და ბ. გოგია კი დამატებით იმასაც უთითებენ, რომ ეს პუნქტი იგივე **ტყუბუნია** (ჯ. გამახარია, ბ. გოგია, 1997, გვ. 821). ევროპულ პორტოლანებზე წარმოდგენილი ფორმები **წყუბუნი-ი // წყუბენი-ი** სახელის ვარიანტებია, ეს სახელი კი, ალბათ, მეგრულად “შესართავს“ ნიშნავდა.

კელასური. ა. გორდევი ადასტურებს ორ გეოგრაფიულ ობიექტს მდინარე კელასურთან: **პარფიტამის ნავსადგურსა და მეგრელთა ნავსადგურს**. მხოლოდ 35 პორტოლანზე აღნიშნული 16 ვარიანტიდან პირველი ნავსადგურის ძირითად სახელად ავტორს გამოყოფილი აქვს ვარიანტი **Marfitam** (ა. გორდევი, 2014, გვ. 136), რომელსაც ახსნა არ ეძებნება არც ქართულად და არც აფხაზურად. ეს სიტყვა ვერც იტალიურ, ესპანურ და პორტუგალიურ ენებში ვიპოვეთ.

მდინარე კელასურის შესართავთან 142 პორტოლანზე მითითებული **მეგრელთა ნავსადგური** აღნიშნულია 54 ვარიანტის სახით, რომელთაგან 33-ჯერ დასტურდება **p. Mengrelo**, ანუ **porto Mengrelo** “მეგრული ნავსადგური“. იგი პირველად გვხვდება ა. დულსერტის 1325-1330 წლების რუკაზე, ხოლო უკანასკნელად წარმოდგენილია ბატისტა კავალინი ჯოვანის 1639 წლის პორტოლანზე (ა. გორდევი, 2014, გვ. 136-137). ჩანს, ნავსადგურს სახელი გენუელებმა დაარქვეს იტალიურ ენაზე. ტოპონიმი გვიკარნახებს, რომ მდინარე კელასურის შესართავთან 1325-1330 წლიდან XVII საუკუნის 40-იან წლებამდე არ ცხოვრობდნენ აფხაზთა წინაპრები და აქაური მოსახლეობა ქართული ყოფილა.

სოხუმი (ცხუმი). ქალაქს 237 პორტოლანზე ბერძნული წარმოშობის **Sebastopolis** “წმიდა ქალაქი“ სახელის 41 ფონეტიკური ვარიანტი აღნიშნავს (ა. გორდევი, 2014, გვ. 137-138). ქალაქს ძვ.წ. VI საუკუნეში ბერძნებმა **დიოსკურიადა** უწოდეს მითოლოგიური არგონავტი ძმების კასტორისა და პოლიდეკეს (პოლუქსის), ანუ დიოსკურების პატივსაცემად; ძვ.წ. 65 წელს მას რომაელებმა დაარქვეს **სებასტოპოლისი**. “ქართლის ცხოვრებაში“ იმავე ქალაქს ახ.წ. VIII საუკუნის ამბებთან დაკავშირებით მემატინე **ცხუმი** სახელით იხსენიებს. ქალაქის აფხაზური **აყვა (აყა)** “მყაყე წყალი“ სახელწოდება **Acua** ფორმით ყველაზე ადრე გვხვდება არა ახლანდელი აფხაზეთის, არამედ ჩრდილოეთ კავკასიის ტერიტორიაზე, მდინარე ყუბანის ნაპირას ბატისტა აგნეზეს 1540 წლისა და ჯაკობო გასტალდის 1561 წლის რუკებზე, ხოლო **აყუ** ვარიანტი პირველად დასტურდება ტიმოთე გაბაშვილის 1737 წლის რუკაზე (თ. გვანცელაძე, 1998, გვ. 30; თ. ბერაძე, 2013, გვ. 90). ამოსავალ **Sebastopolis** ფორმასთან ყველაზე ახლოსაა ერთადერთ რუკაზე აღნიშნული **Sebastopoli** ვარიანტი,

ხოლო ყველაზე პოპულარულია 113 პორტოლანზე დატანილი **Sauastopoli**. ყურადღებას იმყრობს, აგრეთვე, ფონეტიკურ-სემანტიკური ვარიანტი **Sanapostolo** (ა. გორდევი, 2014, გვ. 137-138), რაც გადააზრიანების შედეგია და იტალიურად ნიშნავს “წმიდა მოციქულს” (**san** “წმიდა”, **apostolo** “მოციქული”).

ამრიგად, XIV-XVII საუკუნეების ევროპულ პორტოლანებზე წარმოდგენილი ტოპონიმების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ენგურ-გუმისთას ზონაში არ დასტურდება არც ერთი აფხაზური ტოპონიმი. შესაბამისად, მართებულია მოსაზრება, რომ აფხაზთა წინაპრები არ ცხოვრობდნენ ამ ტერიტორიაზე XVI საუკუნემდე.

დამოწმებული ლიტერატურა

- თ. ბერაძე, 2013** — თ. ბერაძე, კ. თოფურია, მ. სანაძე, ბ. ხორავა, საქართველოს ისტორიული ატლასი. I. აფხაზეთი, თბ., 2013.
- ჟ. გამახარია, ბ. გოგია, 1997** — Дж. Гамахария, Б. Гогия. Абхазия - историческая область Грузии. Тб., 1997.
- გ. გეგენავა, ფ. ელჩინიძე, 2014** — გაბრიელ გეგენავას, ფედოტ ელჩინისა და პავლე ზახარევის ელჩობათა მასალები. 1636-1640 წლები, თბ., 2014.
- თ. გვანცელაძე, 1998** — თ. გვანცელაძე, ენობრივი მონაცემები და მათი მნიშვნელობა აფხაზეთის ეთნიკური ისტორიის კვლევისათვის. კრებ. “აფხაზეთის ისტორიის პრობლემები“, თბ., 1998.
- თ. გვანცელაძე, 2011** — თ. გვანცელაძე, აფხაზური ენა. სტრუქტურა, ისტორია, ფუნქციონირება, თბ., 2011.
- ა. გორდევი, 2014** — А.Ю. Гордеев. Топонимия побережья Чёрного и Азовского морей на картах-портоланах XIV-XVII веков. Киев, 2014.
- ი. კეკელია, დ. ოდიშარია, 2014** — ი. კეკელია, დ. ოდიშარია, იმერეთის ტოპონიმია სამუზეუმო და კარტოგრაფიულ მასალებში, ქუთ., 2014.
- ვ. კვარჩია, 1985** — В.Е. Кварчия. Ойконимы Абхазии в письменных источниках . Сухуми, 1985.
- ლეონტი მროველი, 1942** — ლეონტი მროველი, მეფეთა ცხოვრება, წიგნში: ქართლის ცხოვრება. ანა დედოფლისეული ნუსხა, თბ., 1942.
- თ. მიბჩუანი, 1989** — თ. მიბჩუანი, დასავლეთ საქართველოს ქართველ მთიელთა ეთნოგენეზის, განსახლებისა და კულტურის ისტორიიდან, თბ., 1989.
- ი. ჩანტლაძე, 2012** — ი. ჩანტლაძე, ქართველური ლექსიკის ისტორიიდან, I, თბილისი-ბათუმი-ახალციხე, 2012.
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Portolan chart](https://en.wikipedia.org/wiki/Portolan_chart).

TEIMURAZ GVANTSELADZE

TOPONYMS OF ENGURI-GUMISTA ZONE ON THE EUROPEAN
PORTOLAN CHARTS OF THE MIDDLE AGES

The present article analyzes those Geographical names which are attested on the European maps of portolan charts types of the 14-17th cc. and which exist within the territory of contemporary Autonomous Republic of Abkhazia between Enguri and Gumista. The article is based on Anton Gordeyev's monograph "*Toponyms of the Black and Azov coastline on the maps and portolan charts of the 14-17th cc*" which was published in Kiev in 2014 in Russian. The work represents the outcomes of 299 researches on portolan charts. Importance of the work lies in the fact that it gives all phonetic and other variants of the listed names of Black and Azov coastline rivers, villages, towns and ports. It is noteworthy from linguist standpoint.

It turns out that 16 geographical names in the Enguri-Gumista zone are attested on the portolan charts of the 14-17th cc. It is noteworthy that the part of these geographical places are attested on the ancient portolan charts compiled by Pietro Vesconte in 1311, the second part is given on Angelino Dulcert's portolan chats of 1325-1330.

A linguistic analysis of these toponyms has demonstrated that according to linguistics they are divided into several groups:

1. Georgian geographical names: **Corebendia** < Georgian (Megrelian) **Gurbedia** "Middle Bedia"; **Murcula** < Geo. **Margvula** "variety of plum"; **Goto** < Geo.(Megr.) **k'odori** "flow"; **Cicaba** < Geo. (Megr.) **rc'yapa** "merging, joining, mixing in; mouth/estuary";;

2. Italian and Italized toponyms: **Megapotamo** < Greek **Mega potamos** "large river"; **Porto Mengrelo** "Megrelian port"; **Sanatopoli** < Greek **Sebastopolis** "Holy town".

The analysis of toponymic material of the European portolan charts of the 14-17th cc. showed that in the Enguri-Gumista zone there attested not a single toponym which can be explained in Abkhazian. It means that the viewpoint according to what the ancestors of the present Abkhazians have never lived on this territory till the 16th c. and accordingly, could never created geographical names in their native language, is reliable. As regard the usage of Italian on the present Abkhazian territory, it was caused by existing of a few factories of Genoans and Venetians on this territory in the Middle Ages